

Redakční poznámka k textu M. Ruska, J. Slavíka a P. Najvara

Obsahová konstrukce a didaktické uplatnění přírodovědného edukačního experimentu ve výuce na příkladu chemie

Základem ediční politiky jsou v našem časopisu (v souladu s tradicí vědeckého publikování) nezávislé recenzní posudky a tak tomu bylo i v případě tohoto textu, který prošel recenzním řízením, a oba posudky doporučily jeho otištění. Přesto je tu několik specifických okolností, jež vedly ke vzniku tohoto komentáře.

Dva z hostujících editorů tohoto speciálního čísla jsou zároveň spoluautory článku. Jako vždy v takových případech recenzní řízení zajistili jiní členové redakce než editoři čísla (těm nebyla a není známa identita recenzentů). Obě recenze – přes celkově kladný závěr – vyslovily k textu řadu podstatných připomínek a otázek. Autoři se však rozhodli většinu z nich neakceptovat a toto své rozhodnutí podložili podrobným zdůvodněním zasláným redakci. A tady hrozil konflikt zájmů, neboť konečné rozhodnutí o otištění či neotištění článku patří editorům (a v tomto případě tedy spoluautorům). Avšak situace v sobě má i pozitivní potenciál a za určitých podmínek může být ku prospěchu všech zainteresovaných stran.

Cílem recenzního řízení totiž není jen provést výběr článků, odstranit nedostatky či zpřesnit formulace v přijatých textech. Často je smysl právě v odborné diskusi nad textem, z níž mohou vyjít obohaceni nejen autoři, ale také recenzenti, redakce i čtenáři. (Stojí za to obecně se zamyslet nad škodou, která vzniká tím, že většina recenzí – často obsahujících velmi hluboké myšlenky – končí v archivech časopisů přečtena nanejvýš půl tuctem lidí.) Důraz na transparentnost recenzního řízení vede stále častěji k úvahám, zda by čtenáři neměli mít možnost znát posudky vždy, popř. zda by neměly být publikovány všechny vědecké texty, které by byly vystaveny veřejnému recenznímu řízení až po publikování (post-publication review). Využíváme proto tento konkrétní případ jednak k experimentu s poskytnutím vhledu do diskuse redakce–recenzenti–autoři, jednak a zejména jako příležitost k debatě o metodě 3A jako nástroji pro zkvalitňování a/nebo výzkum výuky. Diskuse s recenzenty totiž autory vedla k formulování některých vysvětlení jako odpovědí na otázky, které si snad kladou i další čtenáři setkávající se s metodou 3A. Výňatky z posudků ovšem uveřejňujeme bez jmen recenzentů – činíme tak po dohodě s nimi, mimo jiné proto, že když úlohu rukopis posoudit přijímali, nevěděli jsme my ani oni, že jejich vyjádření budou publikována.

Autoři, redakce i recenzenti se zřejmě shodují v tom, že úsilí o kvalitu vyučování, konkrétně o jeho oborovou ontologickou či epistemickou kvalitu, je zásadní a perspektivní cesta pro didaktiku – obor, jehož název je v některých jazycích

160 synonymem pro temnou stránku školy. Platí, že obsahové stránce vyučování zdaleka nebyla věnována pozornost, kterou si zaslouží. Právě proto budí metoda 3A, z níž text vychází, takový zájem. Jak ukazují posudky, vyvolává však konkrétní aplikace této metody – nadto autorizovaná spoluautorstvím a editorstvím J. Slavíka – otázky, pochyby, zřejmě i nedorozumění dokonce u velmi kompetentních recenzentů. Možná se nacházíme v kritickém bodě, kdy metodika 3A, obohacující a stimulující odborný růst sympatizujících výzkumníků a praktiků, aspiruje na to, být přijata širší odbornou komunitou jako výzkumný a rozvojový nástroj, kterým budou produkovány standardní výzkumné studie. Recenzní posudky ukazují, že není snadné pro odborníky mimo okruh zasvěcených proniknout do specifického jazyka a způsobu myšlení uživatelů této metody. Je to opravdu jen „po-vrchnosti“ čtení, nebo jsou některé výrazy v textu užívány v značně posunutém smyslu, který ztěžuje porozumění? Tak například recenzent/čtenář do určité míry právem očekává, že kontextem případové studie výuky se rozumějí kontextové informace o konkrétním učiteli, třídě, škole, hodině (v neposlední řadě zdůvodňující volbu příkladu). Autoři to však chápou jinak – za kontext konkrétní výukové situace považují pozici probíraného učiva v didaktickém/konceptuálním systému chemie. Je pak oprávněné použití termínu případová studie? Navíc když tento pojem patří do jazyka sociálních věd, autoři však trvají na tom, že jejich inspirací jsou metody humanitních oborů s důrazem na tvořivý akt.

Je možné klást si další otázky. Jak je to s hlasem aktérů a úctou k němu? Autoři v otázce 6 mluví o týmovém uvažování nad výukou – nevíme ovšem, zda byla učitelka, jejíž hodina je východiskem analýzy, součástí takového týmu. Možná by čtenáře zajímalo její vyjádření k průběhu hodiny i k interpretacím, které výzkumníci konstruují. Plán a provedení předloženého výzkumu se mohou čtenáři jevit chudší či spekulativnější oproti metodě *design based research* (DBR – výzkum tvorbou neboli podle Trny „konstrukční výzkum“) nebo *lesson study*, v nichž jsou alternativy nejen navrhovány, ale také ověřovány v praxi. Z vyjádření autorů vyrozumíváme, že za klíčový přínos metodiky 3A považují její zakotvení v teorii obsahové transformace. Současné ve svých východiscích nalézají principiální překážky srovnávání průběhu původní a realizované alterované výuky (autoři k tomu více říkají v otázce 5 níže). Zastoupí odkaz na bohatá teoretická východiska metodiky 3A očekávanou diskusi výsledků studie na pozadí zjištění jiných autorů (otázka 13)?

Vyzýváme čtenáře, aby se zapojili do diskuse o metodě 3A nebo o její konkrétní aplikaci představené v této stati, jak ji zahájili recenzenti a autoři. Můžeme si tak společně vyzkoušet na stránkách našeho časopisu formát otevřeného postpublikačního recenzování a poskytnout autorům a dalším příznivcům metodiky 3A bohatou zpětnou vazbu. Otiskneme všechny reakce na článek, které budou mít věčný charakter a které dorazí do uzávěrky čísla 1/17. Ohlasy budou uvedeny se jménem pisatele, neboť autoři textu jsou v této fázi rovněž známi a jde o oboustranně otevřenou recenzi jako protipól oboustranně anonymního řízení v prepublikační fázi.

Dominik Dvořák, výkonný redaktor